

Câteva clarificări conceptuale. Reflecții despre identitate

Mihail Ungheanu

Though the notion of identity and specially the notion of national/ethnic identity is being regarded with suspicious eyes and it is being considered as generating oppressive attitudes and oppressive policies towards something mysterious that is called the difference. Nevertheless this kind of identity remains one of the main concepts for understanding human culture, society, politic and a strong sense of national/ethnic identity provides the means to a succesful integration in the world of globalization and also makes possible in a national-state the building of a society where its memebers can enjoy equal personal feedom. This is done through the building o a national citizenship, that is rooted in the national identity.

Termenul de identitate este unul curent. Semnificația lui pare de asemenea a fi de la sine înțeleasă. Însă astăzi, conceptul de identitate a ajuns unul controversat, fiind demonizat în numele unui pretins drept la diferență. Chiar și așa, această noțiune este prezentă implicit în orice discurs, chiar și în cel ce demonizează idea de identitate. Este omniprezentă în folosirea limbajului, în gândire, în societate, etc. A vorbi despre multiplicitate și diferență implică a face apel la conceptul de identitate. A face uz de acest concept în mod implicit, ignorându-l sau uitând de el, înseamnă a cădea pradă unei naivități precritice și face vizibilă lipsa de rigoare și de inteligibilitate a discursului respectiv. Criticarea noțiunii de identitate implică și actul de definire a acesteia, pentru a ști ceea ce critici. A recunoaște o altă cultură sau minoritate națională, înseamnă a recunoaște în primul rând identitatea ei, adică afirmarea diferenței ei pe fondul identității proprii a acestei minorități în raport cu identitatea celui ce observă acea minoritate, acel grup.¹ Pedalarea pe conceptul de diferență, pe plan teoretic, pe dreptul la diferență, pe plan politic și social, nu trebuie să ducă la ocultarea dreptului la identitate. Orice cultură, oricât de exotică, înainte de a intra în raport cu antropologii care o cercetează, se raportează la sine și e conștientă de sine, de propria ei identitate². A te refugia

¹ Mattéi, Jean- François: *Le regard vide. Essai sur l'épuisement de la culture européenne*, Flammarion 2007, 15.

² Op.cit., 16.

în *alteritate*, nu echivalează cu a scăpa de problema identitară, ba dimpotrivă. Este o încercare de închidere în sine și respingere a *alterității* autentice.

În ciuda tuturor criticilor, mai mult sau mai puțin ideologice, noțiunea de identitate joacă un rol central în gândirea și cultura umană. Ea desemnează - general vorbind - un set de caracteristici, ce asigură sau definesc singularitatea a ceva și care, în același timp, trimit la o alteritate, care alcătuiește contrastul sau fundalul necesar pentru definirea respectivei singularități. Identitatea trimite nu numai la individ, ci și la gen sau la specie, ea nefuncționând ca un soi de mecanism închis, ci fiind deschisă și către celălalt. Identitatea nu este un monolit, o unitate autosuficientă și izolată, chiar dacă pare să fie așa ceva. O identitate închisă în sine nu este decât o construcție interpretativă istorică tardivă, care a ratat cultura/societatea vie asupra căreia s-a aplecat să o cerceteze. Identitatea umană, ca și cea culturală și socială nu este de tipul $A = A$, de tip substanțial și tautologic, ci reprezintă o mișcare dinamică de integrare a diverselor singularități într-un spațiu simbolic, care permite diverșilor participanți să se recunoască între ei³. Identitatea socială este o asemenea sinteză între *același* și *altul*. Identitatea implică diferența și nu negarea acesteia, pentru că fără *diferență* și *alteritate* ar fi absurd să vorbim despre identitate, prin urmare despre particularizare și singularizare. Identitatea socială este acea identitate care îi este acordată individului datorită locului, funcției, rolurilor, statutului care îi revin în societate. Este prin urmare o sinteză dinamică, asemănătoare identității narative din concepția lui Paul Ricœur⁴, sinteză ce se împlinește practic în fiecare secundă. Această identitate implică și armonie și disonanțe, care se pot exprima prin faptul că un individ reușește să transceadă identitatea socială și rolurile care i se impun, să integreze noi funcții, noi comportamente, etc. Este o sinteză a discordantului în concordant, asemănătoare cu sinteza pe care o fac narațiunile, o sinteză a eterogenului. Pentru că, așa cum susține Norbert Elias⁵, nu există individ fără grup, termenul de identitate socială poate fi ușor redundant. Relația dintre om și societate reprezintă, conform lui Elias, ceva care nu are vreun corespondent în vreo altă sferă a ființei⁶. Așa numita individualitate este conform lui Elias rezultatul unui proces istoric de lungă durată, care nu se produce independent de o anumită organizare și diferențiere a societății, ca și de încercarea reușită de a pune o parte din puterile naturii în slujba omului⁷. Sigur că această dezvoltare poate fi parcursă și în sens

³ Ibdiem, 18.

⁴ Ricœur, Paul: *Soi-même comme un autre*, Seuil, Paris, 1985.

⁵ Elias, Norbert: *Die Gesellschaft der Individuen*, Suhrkamp Verlag, Frankfurt am Main, 2001.

⁶ Elias: *Die Gesellschaft der Individuen*, 37.

⁷ Op. cit., 191.

invers⁸. Revenind la relația om-societate, se poate afirma că anumite experiențe legate de relația dintre parte și întreg în alte domenii, pot arunca o lumină asupra relației om-societate, dar numai în niște limite. Aceste experiențe legate de relația întreg-parte pot slăbi anumite obișnuințe de gândire adânc înrădăcinate, mai ales în Occident, legate de relația dintre om și societate, și mai ales modul în care e concepută ființa umană. A spune „eu gândesc” presupune deja existența celorlalți și viața în comun. A putea spune „eu” implică a putea spune „noi”. Ideea unui individ izolat, anterior comunității, lipsit de limbă și de constrângeri este un construct filozofic-ideologic, care este folosit în concepții ce vizează implementarea anumitor programe politico-ideologice. Conceptul acesta, care, pe plan epistemologic, sociologic, filozofic, poate împiedica înțelegerea funcționării autentice a societății, omului și a însăși noțiunii de identitate. Acest concept de individ izolat trimite la antropologia pesimistă a unui Th. Hobbes sau John Locke, și de fapt trimite la nașterea filozofiei politice moderne, care a introdus ideea de hedonism în gândirea omului și a societății⁹. Această concepție individualist-hedonistă slujește construirii unui anumit tip de societate sau impunerii unui anumit mod de viață, care – astăzi –vizează destrămarea țesăturii societale¹⁰, atomizarea completă a societății și transformarea oamenilor în simpli consumatori și practicanți permanenți ai războiului tuturor contra tuturor, facilitat de multiplicarea nesfârșită a unor așa zise drepturi inviolabile și de așa zisul stat de drept, care vrea să se substituie oricărei constrângeri și oricărui esafodaj de tip moral.

Asociate cu identitatea socială sunt o serie de îndatoriri, drepturi, așteptări care îi sunt impuse individului în funcție de rolurile sociale pe care e nevoit să le îndeplinească sau pe care și le asumă voluntar. Identitatea socială este legată nu numai de rol, ci și de statut. Între statut și rol nu există însă o corespondență univocă, ci unui statut îi pot reveni mai multe roluri¹¹. Rolul sau rolurile sociale sunt prin urmare fundamentale pentru înțelegerea noțiunii de identitate socială. Ele trimit la modele culturale și comportamentale, la norme de acțiune și comportare și chiar de gândire. Identitatea socială îi este impusă individului, iar în privința rolurilor în care se exprimă, aceasta poate fluctua, datorită modului mai mult sau mai puțin constant în care exigențele ce îi revin identității sociale sunt interiorizate, respectate și în funcție de factorul necuantificabil individual. Totuși această identitatea socială face posibilă ordonarea, normarea comportamentului individului, dându-i coerență și inteligibilitate,

⁸ Op. cit., 188.

⁹ Strauss, Leo: *Natural Right and History*, Chicago 1957.

¹⁰ Michea, Jean -Claude: *L'empire du moindre mal*, Climats, 2007.

¹¹ Vei articolul *Rol* din *Dicționarul de Sociologie Larousse*, tr. Maria Țuțianu, ed. Univers enciclopedic, 1996, 230-231

predictibilitate, făcând posibilă viața în comun. Aceste roluri, asociate identității sociale fac posibil un dresaj al energiilor inerente și transformarea lor în *patternuri* coerente de comportament. Deși ceea ce numim individ și avem tendința să înțelegem ca un soi de atom social, este obiectul asupra căruia se aplică presiunea socială, identitatea socială este punctul de intersecție care-l definește pe om în societate și care îi conferă acestuia calitatea de om, de ființă culturală.

Noțiunea de etnie, ca și cea de națiune este luată astăzi în derâdere sau este depreciată în numele unei anumite viziuni abstracte, rațional-economiste despre om și societate. Această noțiune este confundată și cu cea de națiune¹². Etnia a fost identificată și cu rasă, căpătând astfel o dimensiune biologică, care, dacă ne gândim de exemplu la chinezi, poate că nu trebuie exclusă cu totul din substanța conceptului de etnie. Etnia a fost identificată și cu anumită configurație psihospirituală și socială, cu acele categorii sau cu matricele stilistice de care vorbea Lucian Blaga sau cu ceea ce, mai recent, Gilbert Durand numește bazin semantic¹³. Este adevărat că pînă în secolul al XIII-lea națiunea desemna acea realitate pe care o circumscrie astăzi termenul de etnie¹⁴. Etnia este, conform unei definiții foarte succinte, un grup de indivizi ce posedă aceeași origine și tradiții culturale comune, sudați de relațiile afective și de tip față-către-față. Esențial în definirea conceptului de etnie este faptul că existența acesteia se sprijină pe existența unui nume comun, a unor mituri fondatoare, a unei limbi și instituții comune, a unei istorii comune, și că este însoțită de conștiința propriei identități, așadar a diferenței față de celelalte grupuri. Este și o comunitate afectivă, a cărei solidaritate nu este dată de dimensiunea politică-civică, cum este cea modernă de națiune. Ea nu se întemeiază pe un proiect politic comun, ce vizează emanciparea față de o anumită ordine politică sau pe teoria suveranității indivizilor. Indivizii respectivului grup se identifică între ei pe baza unei genealogii comune, fie că este reală, mitică sau imaginară. De asemenea etnia posedă un set sau mai multe seturi de trăsături specifice, care o disting de celelalte grupuri, chiar dacă aceste trăsături sunt reale sau imaginate, și care pot diferi între ele, dacă sunt privite din punctul de vedere al grupului în chestiune sau a altor grupuri. Această situație se referă la numele pe care și-l acordă grupul, nume care poate diferi de cel pe care îl acordă alte grupuri. Se poate, de exemplu, ca un grup etnic asuprit să adopte limba și numele pe care i-l atribuie asupritorul. Așadar nu este o realitate definitiv bătută în cuie. Etnicul este considerat a fi o realitate prenațională, dar care constituie o bază pentru națiune. Aceasta din

¹² Schnapper, Dominique: *Comunitatea cetățenilor. Asupra ideii moderne de națiune*, Paralela 45 2004, 16, 33.

¹³ Durand, Gilbert: *Introducere în mitodologie*, tr. Corin Braga, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 2004.

¹⁴ Ibidem, 32.

urmă include mai multe etnii, chiar dacă una dintre ele este dominantă și dă tonul integrării. Tonul îl dă în nașterea unei națiuni, un anumit tip de voință, numit voință socială de către D.Gusti¹⁵. Trebuie menționat că un grup etnic nu este neapărat restrâns la un anumit teritoriu și că, azi cel puțin, poate trăi pe teritorii diverse, aflate la distanță foarte mare unul de celălalt. De exemplu, chinezii și coreenii din Statele Unite față de chinezii din China și coreenii din peninsula coreeană. Identitatea etnică este dată prin urmare de setul comun de valori, de mituri, de comunitatea de destin și istorie în jurul căruia s-a constituit respectivul grup. În esență o etnie este o comunitate întemeiată pe o istorie și o genealogie comună, pe valori culturale și morale împărtășite, pe comunitate de limbă și pe voință de a o menține:

„Cu alte cuvinte, etnia se definește prin două dimensiuni: comunitatea istorică și specificitatea culturală”¹⁶.

Spre deosebire de națiune în sensul ei modern, etnia este trăită ca un dat, ca fiind ceva prescris, care nu se naște din voința abstractă a unor indivizi în jurul unui contract, fără construirea unui spațiu politic abstract menit a asigura egalitatea cetățenilor sau a membrilor etniei cu pricina¹⁷. Cu toate acestea, etnia, așa cum este ea în plan istoric, nu este o esență atemporală. Și etnia, în ciuda dimensiunii biologice, are o latură ce trimite la procese istorice de transformare. Unele etnii, cum ar fi Yorubas din Nigeria, sunt o invenție a misionarilor anglicani din secolul XIX, care au și creat acest nume și care au participat la unificarea limbilor din acea regiune, această etnie nefiind mai veche decât națiunea nigeriană. Iar un exemplu mai apropiat este așa numita etnie „islamică” din fosta republică iugoslavă, etnie „inventată” plecând de la populații etnic diferite, dar care aveau aceeași religie. Acest factor a suscitât și întărit sentimentele ce au făcut posibilă apariția acestei struțo-cămile. Etniile sunt prin urmare un tip de entitate istorică și se pot organiza, dezorganiza, amalgama, etc¹⁸. Dar etnia continuă să rămână trăită ca un dat natural. Ca și colectivitate, etniile au existat dintotdeauna¹⁹. Aceasta face ca etnia, în ciuda tuturor schimbărilor și transformărilor istorice, să rămână foarte importantă pentru modernitate, deoarece ea este vectorul principal pe baza căruia se organizează națiunea și statul, făcând posibilă, așadar, cetățenia, acest mijloc de emancipare a indivizilor și de creare a egalității. O națiune, un proiect politic nu se poate construi în gol. Un asemenea act demiurgic nu trebuie și nu poate să facă abstracție de energiile emoționale ale populației sau populațiilor pe care vizează să le aducă la un numitor

¹⁵ D.Gusti citat în Dungaciu, Dan: *Națiunea și provocările (post)modernității*, București: Tritonic 2004, 200.

¹⁶ Op.cit., 33.

¹⁷ Op.cit., 110.

¹⁸ Ibidem, 34.

¹⁹ Ibidem.

comun și să le transforme în națiuni. Națiunile au nevoie de o formă de etnicitate, care să hrănească emoțional înscrierea diverselor populații într-un colectiv structurat politic, și unde o anumită limbă, istorie, cultură sau mitologie va impregna direcția de formare a națiunii și a statului. Națiunile au nevoie de un spațiu simbolic și sacru, de mituri, de eroi, de figuri autoritare, de vârsta de aur care să faciliteze crearea și dezvoltarea lor. Etnicitatea, etnia reprezintă un suport cvasiontologic pentru națiune și pentru cetățenie. Din moștenirea etnică se preiau elementele care fac posibilă infrastructura simbolică și spirituală a unei națiuni.

„Inventarea tradiției este una din condițiile existenței unei națiuni.”²⁰

Cetățenia este un concept foarte important pentru înțelegerea realităților socio-politice de astăzi. Ea trebuie înțeleasă într-un sens juridic²¹. În esență cetățeanul nu este un om concret. Cetățenia, în sensul ei modern, trebuie înțeleasă și în relație cu conceptul modern de națiune. Cele două merg mână în mână. Deși etimologia cuvântului de cetățean trimite la orașul-cetate antic și prin aceasta la un grup restrâns de indivizi care se bucurau de drepturile, pe care astăzi le atribuim în mod automat tuturor oamenilor sau/și cetățenilor, ideea contemporană de cetățenie a depășit aceste limitări. Conceptul antic de cetățean se bizuia pe distincția dintre oameni liberi și sclavi, iar femeile și copiii erau excluși de la viața politică a cetății. Semnificația veche a noțiunii de cetățean avea o extensie mai puțin întinsă ca cea modernă, care s-a precizat progresiv, vizând integrarea, mai mult sau mai puțin treptată, a tuturor grupurilor ce există într-un stat/societate, indiferent de caracteristicile individuale sau etnice, indiferent de calitățile acestora, fie în termeni de clasă socială, de origine națională, de sex, preferințe etc. Noțiunea de vot, de sufragiu universal este simbolul acestei extinderii a semnificației conceptului de cetățean.²² Această universalizare a semnificației noțiunii de cetățean a survenit odată cu modernitatea și cu apariția concepției despre drepturile individului și drepturilor omului, care în teorie sunt universale. Ideea modernă de cetățenie se leagă așadar de concepție modernă de națiune și de un anumit proiect politic de emancipare, care este pus în practică în cadrul statelor și societăților moderne. Ideea de cetățean implică sau presupune capacitatea individului de a se rupe de legăturile sale mai mult sau mai puțin organice de grup, de determinările culturale moștenite, de rolurile prescrise²³ și capacitatea de a participa activ la viața publică, politică etc. Cetățenia modernă este definită și de tensiunea dintre universalismul implicat în concepția ei și particularismul omului privat, dar și a omului

²⁰ Ibidem, 87.

²¹ Schnapper, Dominique; Bachelier, Christian: *Ce este cetățenia?* Trad. Gabriela Scurtu Ilovan, Polirom 2001, 5.

²² Schnapper, 2004, 100.

²³ Op.cit., 98.

etnic, membru al unei societăți civile, al unei tradiții, produsul unei istorii. O altă trăsătură a cetățeniei moderne este individualismul, centrarea pe eu, pe drepturi și nu pe îndatoriri.

Chiar dacă este o categorie juridică abstractă și ideea de cetățean are o istorie și cel puțin două surse: antichitatea greacă și imperiul roman. Antichitatea greacă a inventat cetățenia, dar a limitat-o pe principii etnice, iar imperiul roman a definit cetățenia în termeni juridici. În imperiul roman, toți oamenii liberi puteau deveni cetățeni, nemaifiind vorba doar despre o normare a relațiilor între grupuri, ci de a reglementa raporturile dintre cetățeni, așadar între subiecți de drept²⁴. Definirea pe baze juridice a cetățeniei duce la punerea în valoare a dimensiunii universale a acesteia și face posibilă extinderea progresivă a acesteia, așadar de-etnicizarea ei. Evident că între cetățeanul roman și cel modern există diferențe considerabile. Chiar și așa, această istorie a conceptului de cetățenie trebuie luată în seamă, dacă se dorește aplicarea acestui mod de organizare socială și de civilizare și în alte spații socio-politice decât cele de proveniență. Cetățenia modernă, spre deosebire de cea antică, implică și problematica drepturilor omului, a individului uman izolat, lucru de neconceput, în general, pentru antichitatea greacă și pentru imperiul roman. În concepția antropologică și social politică modernă, în care individul e gândit ca fiind anterior societății, omul posedă drepturi naturale (Este vorba de o transformare a concepției clasice a dreptului natural, în care accentul cade pe colectivitate/comunitate, pe îndatorii și nu pe drepturi, ca și pe educație și transformarea omului dintr-un simplu animal într-un cetățean virtuos – transformare cognitivă bine descrisă de Leo Strauss în *Natural Right and History*). Ca atare, pentru ca cetățeanul să fie cetățean și să rămână sursa legitimității politice anumite drepturi și posesiuni naturale trebuie să îi fie asigurate, deoarece egalitatea să nu rămână doar formală, ci să devină și material-concretă. Aceasta pentru că trebuie să rămână o ființă independentă și autarhică, conformă modelului individului abstract și independent, bazat pe un egoism luminat și dominat de o raționalitate calculatorie. Din nefericire, o astfel de exigență poate duce la conflict cu valorile autentic individualiste²⁵.

O altă trăsătură a cetățeniei moderne e legată intrinsec de reprezentativitate. Dacă în cetatea antică toți cetățenii puteau participa și participau la viața politică a cetății, parcurgând toate etapele – un cetățean fiind în acest sens cineva care se lasă condus, dar care poate și să conducă – acest lucru se modifică în modernitate. Reprezentativitatea este soluția propusă pentru a face posibilă instaurarea unei republici, a unei forme de guvernare democratice pe un teritoriu mai mare decât cetatea antică, și care să permită reprezentarea și medierea tuturor

²⁴ Schnapper, 2001, 8.

²⁵ Ibidem, 18.

intereselor. Alegerile, parlamentul, tragerea la răspundere a guvernanților de către guvernați, participarea partidelor la competiția pentru putere sunt eșafodaje menite să facă posibilă reprezentarea. Drumul spre reprezentativitate nu a fost direct, democrația reprezentativă fiind inventată, conform lui Dominique Schnapper, în Statele Unite, între anii 1776-1787. În Franța, ne spune aceeași autoare, trecerea spre democrație reprezentativă s-a făcut mai greu, existând mereu tendința de a vedea puterea poporului încarnându-se într-o persoană, cum a fost Napoleon Bonaparte²⁶. Acest aspect reliefează una dintre problemele organizării sociale cetățenești și democratice, ca și ale ficțiunii domniei legii și a impersonalității puterii. Aceasta din urmă nu poate rămâne un loc gol, ea trebuie să se concretizeze în cineva, mai devreme sau mai târziu, iar instituțiile sunt și ele dependente în funcționarea lor de oameni concreți și nu de cetățeni abstracti, așadar de interese, competențe, capacitate de a-ți depăși și controla propriile porniri, plăceri, interese, înclinații, de a-ți face datoria etc. Există în fond un conflict între teorie și realitate. Există și dezacordul, mai esențial, cu comunitatea și existența umană ca atare, care este socială și nu individuală și hedonistă.

„În mod fundamental, suveranitatea individului-cetățean și dez-legarea persoanelor, fenomene ce caracterizează societatea cetățenilor, nu se acordă spontan cu personalizarea puterii și cu exigențele vieții colective.”²⁷

În plus este problematic și faptul că principiul delegării puterii, așadar al participării prin procură la viața politică, amenință mult proclamată autonomie a individului, așadar chiar sursa legitimității politice de tip modern, și nu înlătură tentația acordării puterii unor persoane carismatice, favorabile instaurării unor regimuri autoritare și a folosirii puterii în dezacord cu condițiile ideale ale existenței democrației și cetățeniei.

Există mai multe moduri de a concepe cetățenia și participarea la guvernare, fie modul englez-liberal întemeiat pe existența unor corpuri, ranguri, grupuri particulare, care joacă un rol de mediere între cetățean și putere, și care trimit la noțiunea de *check and balances*, fie tradiția franceză de tip rousseunist, care valorifică integrarea, fuzionarea voințelor individuale în voința generală, un soi de kenoză sau de negare a propriei voințe²⁸. Evident cele două tipuri de organizare a cetățeniei, de participare la suveranitate reflectă diferențele istorice, culturale și sociale dintre Marea Britanie și Franța, concepția de tip rousseunist a cetățeniei purtând amprenta absolutismului regal francez, care, de altfel a creat în Franța un corp politic propriu-zis laic, diferit de Biserică și de aristocrația feudală, corp politic care se

²⁶ Op.cit.,21.

²⁷ Op.cit., 21.

²⁸ Op.cit., 22.

opunea pretențiilor acestora din urmă. Legitimitatea politică și suveranitatea au fost transpuse, în urma revoluției franceze, din rege în cetățean, iar acesta trebuie să rămână în contact direct și nemijlocit cu statul, deoarece formele intermediare între cetățean și stat ar împiedica realizarea egalității, dreptății, etc. Pentru cetățeanul de tip francez participarea la suveranitate, la condiția de egalitate „nu implică în mod necesar respectarea libertăților fundamentale și a valorilor liberale”²⁹. Prin urmare cele două moduri de a concepe cetățenia și organizarea social politică generează pe plan concret, în cazul populațiilor imigrante, practici și politici diferite de integrare sau asimilare. De exemplu, în Regatul Unit sunt recunoscute existența unor grupuri sau comunități cu interese specifice – însă aceasta nu implică și recunoașterea juridică – iar reprezentanții acestora negociază cu puterea în vederea obținerii unor drepturi particulare, pe când în Franța, cetățenia se acordă strict individual³⁰. O astfel de evidență a istoricității conceptului sau conceptelor de cetățenie trebuie să atragă atenția asupra limitelor și inconsistențelor prezente în proiectul politic al modernității, care a generat aceste concepții, cât și asupra consecințelor ce pot decurge de aici, consecințe bine expuse în *L'empire de moindre mal*, de Jean Claude Michea.

O altă noțiune importantă legată de cea de cetățenie este națiunea, care a devenit și ea calul de bătaie a tot felul de discursuri acuzatoare, făcându-se din ea cauza tuturor relelor existente. Națiunea a fost confundată cu etnia, totuși ea apare să fie un construct politic relativ modern, ce are ca scop transcenderea particularităților religioase, culturale, istorice a unor populații și integrarea lor într-un corp politic comun, unde criteriul de apartenență este dat de cetățenie, iar membrii națiunii se bucură de egalitate, juridică, socială, culturală, etc., ei fiind cetățeni. Proiectul politic emancipator al modernității, dacă e să se realizeze cât de cât trebuie să facă apel la națiune, care este spațiul politic în care acest proiect se poate concretiza. Desființarea națiunii și înlocuirea ei cu entități infra-naționale sau supranaționale înseamnă, în fond, sfârșitul proiectului de emancipare al modernității, al democrației, al cetățeniei. Al egalității așadar. Aplicarea consecventă a premizelor de la care pleacă modernitatea, inclusiv dorința de a pune capăt războaielor ideologice, religioase și civile, prin delegarea sau refularea moralității și religiei în spațiul privat și reducerea lor la niște opinii, duc la contrariul intenției și la instaurarea unui război al tuturor contra tuturor, la lipsa oricărei decențe și valori comune, ca și la apariția unui sistem de supraveghere omniprezent în care fiecare cetățean îl denunță pe celălalt de încălcarea drepturilor omului, datorită multiplicării acestor drepturi la nesfârșit și al subiectivizării oricăror criterii de comportament.

²⁹ Ibidem, 29.

³⁰ Ibidem.

BIBLIOGRAFIE

Elias, Norbert: *Die Gesellschaft der Individuen*, Suhrkamp, 2001.

Dicționarul de Sociologie Larousse, tr. Maria Țuțuianu, ed. Univers enciclopedic, 1996, 230-231.

Dungaciu, Dan: *Națiunea și provocările (post)modernității*, București: Tritonic, 2004.

Durand, Gibert: *Introducere în metodologie*, tr. Corin Braga, Editura Dacia, 2004.

Mattéi, Jean- François: *Le regard vide. Essai sur l'épuisement de la culture européenne*, Flammarion, 2007.

Michea, Jean-Claude: *L'empire du moindre mal*, Climats, 2007.

Ricœur, Paul: *Soi-même comme un autre*, Seuil, 1985.

Schnapper, Dominique; Bachelier, Christian: *Ce este cetățenia?* Tr. Gabriela Scurtu Ilovan, Polirom, 2001.

Schnapper, Dominique: *Comunitatea cetățenilor. Asupra ideii moderne de națiune*, Paralela 45, 2004.

Strauss, Leo: *Natural Right and History*, University of Chicago Press, 1957.